

O PROVOCARE PENTRU SISTEMUL PENITENCIAR: DEȚINUȚII TRANSGENDER

MIHAI IOAN MICLE*, GABRIEL OANCEA, DOINA ȘTEFANA SAUCAN,
Institutul de Filozofie și Psihologie "Constantin Rădulescu-Motru",

Abstract

Given the increasing visibility and proliferation of inclusion policies, more and more transgender people have begun to openly assume their new identity, claiming and having the right to be treated, including within the prison system, in a way to ensure the respect of their human rights and dignity.

Considering the emancipation movement of transgender people, penitentiary systems, traditionally organized by binary segregation of inmates (male-female), based on sex attributed to birth, are undergoing or are about to undergo a genuine reform of correctional policies and practices to be able to adapt to the specifics of these prisoners. In this article we will try to clarify the main concepts needed to develop policies that are appropriate to the new developments regarding transgender people and we will introduce the main moments that marked the evolution of transgender inmates in England and Wales, as a case study. For the coherency of the case study, our approach was to review the main documents that regulate the situation of transgender in prisons of these countries, the policies adopted to reduce the risks that these individuals may confront during the sentence execution, and those related to the expression of gender identity within the penitentiary system. Also, good practices are analyzed in order to support the people who want to make transition to the gender they consider to belong to.

Cuvinte-cheie: minoritate *transgender*, penitenciare, adaptare, studiu de caz.

Keywords: transgender minority, penitentiary, adaptation, case study.

1. INTRODUCERE

Încă de la „nașterea” sa (Foucault, 2012), închisoarea a fost, pentru o bună perioadă de timp, prin excelență, un spațiu asociat eminamente cu masculinitatea. Sau, conform Rafter (1989, p. 91), „un spațiu conceput de către bărbați pentru bărbați”, dovedind o inerție considerabilă în adaptarea politicilor și practicilor sale la specificul de gen al deținuților.

Ni se pare utilă, în aceste condiții, prezentarea situației cu care s-au confruntat în decursul timpului deținutele femei. Pentru o perioadă importantă, acestea au fost o minoritate „invizibilă” pentru sistemul penitenciar, iar motivele

* Institutul de Filozofie și Psihologie „Constantin Rădulescu-Motru” al Academiei Române, Departamentul de Psihologie; Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5, București, E-mail: mihai.micle@yahoo.com

care au stat la baza acestui fenomen sunt multiple. Astfel, fenomenul criminalității feminine a fost în mod sistematic neglijat. Primele studii privind criminalitatea feminină apar la sfârșitul secolului al XIX-lea, activitatea de pionierat desfășurând-o criminologul italian Cesare Lombroso, care publică în anul 1898 lucrarea *Femeia criminală*. Cu toate acestea, fenomenul infracționalității feminine a fost considerat unul marginal, criminalitatea feminină fiind abordată mai degrabă prin perspectiva patologizării acesteia, femeile aflate în conflict cu legea penală fiind privite mai degrabă ca persoane bolnave mintal sau imorale, atunci când se făcea referire la persoanele care practicau prostituția (Curran & Renzetti, 1994).

Una dintre consecințele acestei situații a fost aceea că preocupările adecvării sistemului penitenciar la necesitățile specifice ale deținuților au fost minime. Elocvent este aspectul referitor la problema segregării deținuților în ceea ce privește spațiile de deținere, problemă care a apărut relativ târziu, la mijlocul secolului al XIX-lea, ca urmare a activităților intense depuse de către Elizabeth Fry (Morris & Rothman, 1995). Procesul de segregare al deținuților a fost unul care s-a întins pe o durată de aproape câteva decenii. Inițial, acestea au fost plasate în zone separate de deținuții bărbați, dar beneficiind de aceleași facilități, pentru ca abia în secolul al XX-lea practica unităților penitenciare speciale pentru femei să se generalizeze (Banks, 2003). Cu toate acestea, segregarea nu avea să fie decât un prim pas în cadrul unui demers mult mai complex, respectiv acela de a configura închisorile astfel încât acestea să ofere oportunități reale de reabilitare a deținuților.

Nevoile specifice pe care acestea le aveau au fost ignorate constant, iar la baza acestui fapt aveau să se afle o serie de aspecte precum prevalența bărbaților în elaborarea politicilor penale, subreprezentarea femeilor în raport cu bărbații ori lipsa unor cercetări sistematice care să evidențieze particularitățile femeilor în cadrul procesului de reintegrare (Covington, 1998).

O schimbare importantă de paradigmă s-a produs în spațiul occidental începând cu anii '60-'70 ai secolului trecut, odată cu apariția studiilor de criminologie feministă. Cercetările întreprinse (Greenfeld & Minor-Harper, 1991; McQuaide & Ehrenreich, 1998) au evidențiat faptul că există diferențe semnificative între profilul psiho-social al femeilor aflate în conflict cu legea penală în raport cu bărbații, diferențe care necesită o regândire atât a modului de sancționare, dar și a intervențiilor în vederea resocializării.

Ca o ilustrare a diferențelor menționate anterior, un studiu desfășurat în Anglia și Țara Galilor, în anul 2018¹, reliefa faptul că 53% dintre deținute fuseseră victime ale unei forme de abuz în copilărie, comparativ cu 27% dintre deținuții bărbați, iar 49% dintre acestea fuseseră identificate ca suferind de anxietate și depresie, comparativ cu 23% dintre bărbați. De asemenea, diferențe semnificative se regăsesc și în cazul altor arii precum tentative de sinucidere, lipsa unui loc de muncă cu cel puțin patru săptămâni înainte de arestare ori existența unui copil în întreținere la momentul arestării.

¹ <http://www.prisonreformtrust.org.uk/WhatWeDo/Projectsresearch/Women>

În aceste condiții, este explicabilă preocuparea Organizației Națiunilor Unite care, în anul 2010, avea să adopte o serie de reguli de tratament pentru femeile care execută pedepse privative de libertate ori sancțiuni comunitare, cunoscute sub numele de „Regulile de la Bangkok” (Limsira, 2011).

Din perspectiva demersului nostru, adoptarea acestor reguli este importantă din perspectiva recunoașterii faptului că, în cadrul procesului de reintegrare socială, aspectele legate de particularitățile de gen sunt foarte importante, în ceea ce privește individualizarea intervențiilor din penitenciare. Și aceasta, cu atât mai mult, cu cât sistemele corecționale sunt în prezent confruntate în mai multe jurisdicții cu o nouă provocare, respectiv deținerea persoanelor *transgender*.

2. CLARIFICĂRI CONCEPTUALE

Apreciem că se impune realizarea unor clarificări conceptuale esențiale pentru înțelegerea adecvată a materialului, cu atât mai mult, cu cât în literatura de specialitate din România persoanele *transgender* nu au făcut obiectul unor studii sistematice.

Astfel, o distincție esențială pe care trebuie să o realizăm este aceea dintre sexul biologic vs identitatea de gen. Atunci când ne referim la sexul unei persoane, avem în vedere acele caracteristici preponderent biologice (particularități cromozomiale), diferențe dintre organele interne și externe ori particularități ale activității glandelor hormonale, caracteristici care fac diferența dintre bărbați și femei. Această distincție de ordin biologic are o serie de consecințe importante și pe plan social. De exemplu, în civilizația occidentală, o serie de norme morale, legale sau religioase au prescris o serie de roluri/reguli pe care bărbații și femeile trebuiau să le interpreteze/respecte pe baza apartenenței la una dintre aceste categorii sexuale. Aceste roluri s-au diferențiat și mai mult în cadrul societății preindustriale. Astfel, în timp ce bărbații aveau rezervate o serie de roluri menite să asigure resursele materiale ale familiei (vânătoare, desfășurare de activități comerciale, implicare în activități lucrative), femeilor le reveneau roluri centrate pe nașterea și creșterea copiilor ori îngrijirea gospodăriei. De asemenea, erau stabilite o serie de reguli clare cărora trebuiau să li se supună bărbații și femeile în ceea ce privește vestimentația pe care trebuie să o poarte, modul de a se comporta în familie sau societate, transgresarea acestora fiind susceptibilă de aplicarea unor sancțiuni (Giuliano, 2015; Hanawalt, 1986).

O serie de transformări fundamentale aveau să se producă odată cu apariția societăților industriale moderne, când nevoia de forță de muncă a determinat o implicare din ce în ce mai mare a femeilor în activitățile de producție, consecința fiind desigur emanciparea socială a acestora.

În accepțiunea lui Goffman, spre deosebire de sex, genul nu este ceva înăscut, nu este ceva ce avem, cât mai ales este ceva ce facem sau interpretăm (West & Zimmerman, 1987). În timp ce sexul este determinat biologic, genul este

un construct social, care nu operează cu noțiunile de bărbat–femeie, acestuia fiindu-i specifice conceptele de masculin–feminin. Sintetizând bogata literatură (Glenn, 1999; Lorber & Farrell, 1991), când se vorbește de construcția socială a genului, se are în vedere în principiu faptul că acesta are la bază mai mult decât o simplă departajare biologică, genul fiind o categorie care se fundamentează pe sexul atribuit la naștere și care, ulterior, este însoțit de „tipare” în privința așteptărilor sociale privind o serie de aspecte: comportament, valori, atitudini, emoții, roluri sociale etc.

Având în vedere complexitatea fenomenului, este relativ dificil a formula o definiție a genului care să fie, pe de-o parte, suficient de cuprinzătoare, iar, pe de altă parte, să păstreze caracterul sintetic specific unei definiții. În ceea ce ne privește, definiția Asociației Americane de Psihologie poate fi utilă în cadrul demersului nostru. Astfel, genul este definit ca fiind acele comportamente, atitudini sau sentimente care, într-o anumită cultură, sunt asociate cu sexul biologic al unei persoane (APA, 2015). Din această perspectivă, se poate discuta despre comportamente care sunt în concordanță cu așteptările culturale (normativitatea genului) ori, dimpotrivă, incompatibile. Acest proces de învățare conduce la identitatea de gen, respectiv sentimentul pe care o persoană îl are despre sine ca fiind bărbat sau femeie, ori ceva diferit sau între aceste categorii (APA, 2015). În aceste condiții, identitatea de gen poate fi sau nu congruentă cu sexul, fiind mai degrabă subiectivă și asumată de către individ.

Binaritatea bărbat–femeie, bazată pe criteriul sexului biologic, este înlocuită de o diversitate de identități de gen, în funcție de modul în care fiecare individ se percepe/descrie din punct de vedere al genului. De exemplu, există persoane *agender*, care se descriu ca fiind neutre din punct de vedere al genului, persoane *bigender*, care „oscilează” între identitățile tradiționale masculin, respectiv feminin, persoane *cisgender*, cele în cazul cărora identitatea de gen este congruentă cu sexul atribuit la naștere, persoane fluide din punct de vedere al genului („gender fluid”) ori persoane *transgender*, cele a căror identitate de gen diferă de sexul atribuit la naștere (Abes, 2016).

Atunci când se discută despre persoanele *transgender*, metaforele cele mai des folosite sunt acelea de „prizonieri într-un trup greșit”, „bărbați în trupuri de femei” sau „femei în trupuri de bărbați”. Narațiunile acestora fac referire, în multe cazuri, la existența încă de la vârste fragede a unui sentiment de apartenență la un gen diferit de sexul atribuit (Incognito, 2008; Seba, 2011). Copiii *transgender* au modalități de joacă ori socializare specifice genului la care își revendică apartenența, confruntându-se de la vârste fragede cu o serie de reacții negative atât din partea familiei, dar nu numai; reacții care pleacă de la încercările constante ale celor din jur de a-i determina să-și „adecveze” conduita la ceea ce este considerat a fi un comportament dezirabil în raport cu sexul biologic pe care îl au.

Deși au început a fi derulate o serie de politici inclusive care să vizeze aceste persoane, ele se confruntă în continuare cu fenomene de discriminare, marginalizare socială, stigmatizare, aspecte care fac ca incidența unor probleme de sănătate

mentală, de exemplu, să fie mult mai ridicată în rândul acestei categorii comparativ cu restul populației. Astfel, în Statele Unite ale Americii, unele studii (Grossman, Park, & Russell, 2016; Haas *et al.*, 2010) evidențiază faptul că în timp ce probleme precum depresia sau anxietatea afectează 7%, respectiv 18% din populație, în rândul persoanelor *transgender* procentul fiind aproximativ 50%. De asemenea, și rata tentativelor de suicid la indivizii *transgender* este ridicată, estimările situând-o la aproximativ 41%.

3. SITUAȚIA PERSOANELOR TRANSGENDER ÎN CADRUL SISTEMULUI PENITENCIAR DIN ANGLIA ȘI ȚARA GALILOR

Scopul prezentului studiu este de a pune la dispoziția celor interesați un set de instrumente operaționale în vederea promovării și protejării drepturilor omului, respectiv a persoanelor *transgender* din penitenciare și combaterii cauzelor structurale care generează eventualele încălcări.

Având în vedere cele prezentate anterior, ni se pare evident că toate aceste schimbări în materia identității de gen au devenit o provocare pentru sistemele penitenciare, care tradițional foloseau ca principal criteriu de segregare a deținuților sexul biologic. Aceasta, cu atât mai mult, cu cât pe fondul creșterii vizibilității și a politicilor de incluziune care au început să fie desfășurate, din ce în ce mai multe persoane *transgender* au început să-și asume în mod deschis noua identitate, solicitând și având dreptul de a fi tratate, inclusiv în cadrul sistemelor penitenciare, într-o manieră în care să le fie respectate drepturile și demnitatea umană.

Așa cum am arătat și în partea introductivă, sistemele penitenciare manifestă un grad ridicat al inerției în ceea ce privește adaptarea acestora la particularitățile de gen. Mai mult decât atât, acestea sunt spații care, indiferent că discutăm de penitenciare de femei sau de bărbați, se definesc prin violență (fizică sau simbolică), discriminare, abuz (fizic și/sau emoțional), ierarhii bazate pe putere stabilite între deținuți etc. (Edgar, O'Donnell, & Martin, 2014). De asemenea, trebuie să luăm în considerare și faptul că indivizii aparținând unor minorități sexuale sunt de multe ori victimele umilinței, abuzului sexual ori a intimidării din partea celorlalți deținuți sau chiar a personalului penitenciarelor, cu precizarea că, cel puțin în ultimele două decenii, se poate observa o preocupare a administrațiilor din diferite jurisdicții de adaptare a unor politici prin care situații precum cele enumerate mai sus să fie evitate (Carlson, 2013).

Pentru a continua metafora „închisorii trupului” la care persoanele *transgender* fac referire atunci când își relatează experiențele personale, putem afirma că cele care se află în executarea unor sancțiuni privative de libertate se află concomitent în două închisori. Din această perspectivă, având în vedere provocarea la care am făcut referire anterior, apreciem că este utilă o trecere în revistă a modului în care sistemele penitenciare au reacționat, analiza noastră fiind axată în special pe experiența din Anglia și Țara Galilor.

Pentru a putea fi menținută o coerență a analizei, ne propunem ca demersul nostru să fie realizat avându-se în vedere următoarele dimensiuni: revizuirea principalelor documente care reglementează situația persoanelor *transgender* în penitenciarele din această jurisdicție; politicile adoptate în legătură cu reducerea riscurilor la care aceste persoane pot fi supuse pe durata executării pedepsei, precum și cele referitoare la exprimarea identității de gen în cadrul spațiului de deținere; modalități de sprijin pentru persoanele care doresc să realizeze tranziția la genul căruia consideră că îi aparțin; implicarea instituțiilor/organizațiilor comunitare în activitățile specifice acestora; modul în care mass-media reflectă situația lor, precum și perspectiva deținuților *transgender* aflați în executarea unei pedepse privitoare la eficiența demersurilor instituționale care îi vizează.

Primele preocupări programatice cu privire la situația persoanelor *transgender* le regăsim la începutul anilor 2000 când, sub auspiciile Home Office, este elaborat Raportul interdepartamental al grupului de lucru cu privire la situația persoanelor transsexuale². Cu privire la sistemul penitenciar, raportul propunea ca persoanele care se află într-o fază preliminară, respectiv deținuții care nu și-au realizat o operație de schimbare a sexului, să fie plasați într-o unitate specifică sexului stabilit la naștere, cu recomandarea ca să fie plasați, de regulă, într-un spațiu destinat persoanelor vulnerabile ori chiar într-o unitate medicală din cadrul sistemului penitenciar. În cazul celor care și-au realizat operația de schimbare a sexului, se putea lua în considerare plasarea lor într-o unitate de deținere corespunzătoare noii identități. De asemenea, o serie de recomandări privitoare la perchezițiile corporale specificau că trebuie făcute cât mai cu grijă ca să nu producă stres persoanei percheziționate.

În anul 2004, Marea Britanie avea să promoveze legea cu privire la recunoașterea genului³, ca urmare a unei decizii a Curții Europene a Drepturilor Omului care, în cazul *Goodwin versus United Kingdom*, a decis că imposibilitatea unei persoane *transgender* de a-și schimba certificatul de naștere reprezenta o încălcare a prevederilor art. 8 (dreptul la respectarea vieții private) și art. 12 (dreptul la căsătorie) din Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Actul normativ a stabilit procedurile prin care persoanele *transgender* urmau să obțină un certificat de recunoaștere a genului (CRG). În principiu, actul normativ stabilea că solicitantul (în vârstă de cel puțin 18 ani) trebuie să fi fost diagnosticat cu disforie de gen (furnizând, în acest sens, două evaluări medicale), să facă dovada că în ultimii doi ani și-a asumat un mod de viață ca femeie/bărbat și, pe baza unei declarații pe proprie răspundere, să declare că își asumă să trăiască în noua identitate până la moarte.

Obținerea CRG este o etapă preliminară pentru eliberarea unui nou certificat de naștere. De asemenea, un element important, pe care actul normativ îl aducea, era legat de faptul că demararea procedurilor nu era condiționată de urmarea de

² <http://www.oocities.org/transforum2000/Resources/wgtrans.pdf>

³ <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2004/7/contents>

către aplicant a unui tratament medical sau a unei operații de schimbare de sex. Ulterior, în anul 2010 avea să fie promovată legea cu privire la egalitate (Equality act)⁴, document ce își propunea să clarifice/completeze/actualizeze o serie de acte normative anterior adoptate în ceea ce privește promovarea egalității și evitarea discriminării. Ceea ce este relevant pentru acest act normativ din perspectiva demersului nostru este faptul că aduce o serie de clarificări cu privire la schimbarea de gen (*gender reassignment*), persoanele bucurându-se de protecția legii dacă și-au propus să urmeze un tratament medical, urmează sau au urmat (chiar și parțial) un tratament de schimbare a sexului prin schimbări/transformări la nivel psihologic sau ale altor atribute ale sexului.

Am mai sublinia, în cazul acestui document, că, pentru a beneficia de protecția legală, persoanele *transgender* nu trebuie să inițieze efectiv o procedură medicală, fiind recunoscut legal faptul că modificarea unor atribute de gen sau a unor caracteristici psihologice este mai degrabă un proces de ordin psihologic decât unul medical.

Având în vedere aceste evoluții, în anul 2011 este elaborat primul document cu caracter strategic de către administrația penitenciară din Anglia și Țara Galilor referitor la tratamentul și managementul infractorilor transsexuali⁵. Astfel, documentul realizează o definiție a persoanelor transsexuale, ele fiind persoane care trăiesc sau care și-au propus să trăiască într-un mod specific genului opus atribuit la naștere. Un alt aspect important este că o persoană este *transgender* indiferent dacă a fost sau nu diagnosticată cu disforie de gen. Practic, documentul elaborat în anul 2011 acoperă trei arii care vizează deținuții *transgender*: medical, modalitățile de manifestare a identității de gen în interiorul locului de deținere și repartizarea acestora în cadrul locurilor de deținere.

La momentul elaborării, strategia avută în vedere estima că impactul aplicării acesteia din punct de vedere financiar avea să fie unul redus, dat fiind numărul mic al deținuților *transgender*.

Din punct de vedere medical, documentul prevedea faptul că deținuții diagnosticați cu disforie de gen trebuie să primească îngrijirile medicale la aceleași standarde ale sistemului de sănătate (NHS – National Health Service) la care ar fi fost îndreptățiți dacă nu ar fi fost arestați. De asemenea, pentru motive întemeiate, deținuții puteau avea acces la servicii medicale în cadrul sistemului medical privat. Se mai prevedea și faptul că tratamentul început înaintea arestării va fi continuat în închisoare până la momentul când va fi cerută opinia medicului care l-a prescris, dacă unitatea penitenciară nu are personal medical specializat în acest sens. O serie de prevederi vizează persoanele arestate preventiv, în cazul cărora, dacă intenționează să urmeze un tratament pentru disforie de gen, urmează a li se comunica că, dacă sunt condamnate definitiv, există posibilitatea ca decizia să fie revizuită. Alte prevederi reglementează legătura deținutului cu specialiștii (medici)

⁴ <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2010/15/contents>

⁵ http://www.antonioacasella.eu/salute/TRANSSEXUAL_2011.pdf

din comunitate, necesitatea ca unitatea penitenciară să informeze NHS despre solicitările deținuților de a urma un tratament pentru disforie de gen etc.

În ceea ce privește manifestarea identității de gen în interiorul spațiului de deținere, documentul recunoaște dreptul persoanelor care doresc să înceapă o schimbare de gen de a se comporta în unitatea penitenciară în concordanță cu genul la care își afirmă apartenența *de facto*. Acest lucru este permis și deținuților cu vârsta sub 18 ani, dacă aceasta contribuie la creșterea stării de bine a persoanei.

Manifestarea identității de gen presupune a permite deținuților să poarte haine corespunzătoare genului la care își revendică apartenența și să se adreseze adecvat genului la care se revendică. Sunt inserate și o serie de dispoziții care subliniază necesitatea implementării unor măsuri de securitate care să diminueze riscul unor atacuri fizice, hărțuiri sau amenințări la adresa deținuților *transgender*. De asemenea, este subliniată importanța menținerii confidențialității cu privire la o serie de demersuri pe care deținuții la fac (de exemplu, depunerea de către aceștia a documentelor necesare pentru obținerea CRG – Clinical Reference Group).

Cu privire la spațiile de deținere, este prevăzut faptul că deținutul care posedă CRG, conform genului cu care se identifică, urmează a fi plasat în unități de deținere/celule corespunzătoare acestui gen. O deținută *transgender* care posedă CRG urmează a fi plasată într-o unitate de deținere pentru femei, cu excepția cazului când acest lucru nu poate fi posibil din considerente justificate de securitate. De asemenea, unui deținut *transgender* nu îi poate fi refuzată executarea pedepsei într-o închisoare de bărbați. La momentul încarcerării, este exclusă posibilitatea de a se proceda la un control corporal exclusiv pentru stabilirea genului, urmând ca acest lucru să se facă pe baza dovezilor/indiciilor care sunt disponibile la momentul respectiv.

Este evident faptul că reglementarea din Anglia și Țara Galilor reprezenta, cel puțin pentru sistemele penitenciare din Europa, un moment de cotitură, acestea fiind printre primele reglementări exhaustive în privința deținuților *transgender*. În 2016 a fost elaborat un nou set de reguli⁶, revizuit ulterior, care, spre deosebire de cele din 2011, făceau referire la deținuții transsexuali, avea o arie de cuprindere mai largă, acesta referindu-se la persoanele *transgender*, fiind incluse atât persoanele private de libertate, dar și cele care se aflau în evidența serviciilor de probațiune (atât cele publice, dar și cele private). Reglementarea realizează o definire mult mai precisă a persoanelor *transgender*, conform noilor evoluții, „acestea fiind cele care se identifică ca atare, și care își manifestă o dorință substanțială de a trăi permanent ca aparținând genului cu care se identifică și care este diferit de cel atribuit biologic la naștere”. Acest termen include atât persoanele *intersex*, *gender fluid*, *nonbinare*, cât și pe acelea care intenționează să recurgă la un tratament medical de schimbare a sexului.

⁶ <https://www.justice.gov.uk/downloads/offenders/psipso/psi-2016/PSI-17-2016-PI-16-2016-AI-13-2016-The-Care-and-Management-of-Transgender-Offenders.docx>

Un alt element de noutate îl reprezintă flexibilizarea politicilor referitoare la alegerea locului de deținere, unde persoana *transgender* urmează a-și executa pedeapsa. Spre deosebire de reglementarea anterioară, care făcea referire la deținuții care își schimbaseră sexul pe cale medicală, actualele norme prevăd că aceștia vor fi consultați cu privire la tipul de unitate penitenciară care ar reflecta genul lor. Dar o decizie era prevăzută a fi luată numai după o analiză în cadrul unei comisii care viza statutul persoanelor *transgender* (*Transgender Case Board*). Deținuții care doreau să fie repartizați într-o locație, care nu era în concordanță cu genul lor recunoscut legal, urmau a furniza dovezi solide cu privire la faptul că trăiesc conform genului cu care ei se identifică, evaluarea urmează a fi făcută de la caz la caz. Ulterior, în cursul anului 2019, ca urmare a unor incidente (la care vom face referire în cadrul acestui articol), regulile au fost revizuite⁷, în sensul că deținuții *transgender*, care nu au o recunoaștere formală a noului gen, urmează a-și executa pedeapsa în locuri de deținere în concordanță cu sexul biologic atribuit la naștere.

Cu toate că reglementările mai sus-menționate caută să stabilească o serie de norme/proceduri conform cărora să fie tratate persoanele *transgender* din penitenciare, o serie de evenimente petrecute în ultimul deceniu au încercat să reveleze faptul că managementul deținuților *transgender* se constituie într-o permanentă provocare pentru sistemul penitenciar din Anglia și Țara Galilor, acest grup constituindu-se în continuare ca fiind unul „vulnerabil”. Sistemul penitenciar din aceste țări se află încă în căutarea celei mai bune soluții de abordare a deținuților *transgender*, aflându-se cumva între presiunea grupurilor de susținere a drepturilor persoanelor *transgender* și cea a mass-mediei și opiniei publice care, în situații de criză, exacerbează aspectele negative ale politicilor de gen în cadrul sistemului penitenciar. Iar situațiile de criză, deși nu au fost multe, au declanșat o serie de dezbateri virulente, care s-au soldat cu o schimbare a politicilor unităților penitenciare adoptate în anul 2016.

Exemplificativ în acest sens este cazul Karen White care, deși era bărbat, a fost plasat într-o închisoare de femei pe baza regulilor din anul 2016. Decizia a fost luată pe baza faptului că se îmbrăca în hainele genului opus, se machia și purta sâni falși, precum și pentru că s-a autoidentificat ca persoană *transgender*. Nu urmasese însă niciun tratament medical de schimbare a sexului și nu inițiasese nicio procedură legală de recunoaștere a noului gen. Pe durata executării pedepsei în cadrul închisorii de femei a agresat sexual două deținute.

Dezbaterile care au apărut, după ce cazul a fost mediatizat, au scos la iveală faptul că decizia de transfer a fost luată într-un mod superficial, cazul nefiind analizat în toată complexitatea sa. Astfel, informațiile ulterioare au relevat faptul că White (anterior David Thompson) avea o lungă carieră infracțională, fiind autorul mai multor infracțiuni, preponderent cu caracter sexual (expunere indecentă în fața unor minori, multiple infracțiuni de viol etc.). Mai mult, deși reglementările făceau referire

⁷https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/825621/transgender-pf.pdf

la o analiză a riscului preliminar transferului, se pare că acesta nu a avut loc sau dacă a avut loc nu s-a luat în considerare trecutul infracțional al lui Karen White. Cazul a fost intens dezbătut în mass-media, a făcut obiectul unor comisii de anchetă, stând la baza revizuirii politicilor din anul 2019 la care am făcut referire anterior.

O posibilă soluție identificată a fost aceea de creare a unei secții separate de deținere pentru persoanele *transgender*, prima fiind creată în anul 2019 în cadrul penitenciarului de femei Downview din sudul Londrei. Cu toate acestea, un raport al Ministerului Justiției din Anglia și Țara Galilor, din anul 2019, surprindea faptul că numai 11 deținuți *transgender* (dintr-un total de 163) erau deținuți într-o unitate de deținere corespunzătoare genului lor, fiind vorba de femei *transgender* care își executau pedeapsa într-un penitenciar de femei.

De asemenea, și soluția deținerii separate a persoanelor *transgender* a fost supusă criticilor⁸ din partea unor organizații de susținere a drepturilor lor ca urmare a faptului că, în multe situații, aceste persoane sunt nevoite să-și execute pedeapsa la distanțe mari de locuința lor, ceea ce se poate repercuta negativ asupra procesului lor de reintegrare socială. Critica nu este neîntemeiată, fiind o problemă constantă a locurilor de deținere pentru femei (Krisberg, Marchionna, & Baird, 2007). În condițiile în care numărul deținuților este, în general, relativ redus în raport cu populația penitenciară, facilitățile în care acestea își execută pedeapsa sunt, la rândul lor, mai puține. Acest fapt face ca, în multe situații, acestea să nu poată menține o legătură consistentă cu mediul lor de suport, mai ales dacă luăm în considerare și faptul că, în general, aceste persoane provin din medii sociale defavorizate, vizitele membrilor familiei la locul de deținere fiind rare ca urmare a costurilor pe care le implică.

Un alt factor de presiune cu care se confruntă sistemul penitenciar este reprezentat de faptul că dinamica populației *transgender* este una ascendentă. Astfel, în anul 2016, în penitenciarele din Anglia și Țara Galilor se aflau 55 de deținuți, pentru ca în anul 2017 numărul acestora să fie de 125, în 2018 de 139, iar în 2019 de 163. Oricum, aceste date au doar un caracter estimativ, numărul persoanelor *transgender* fiind mai mare, însă o parte dintre acestea, din diferite motive (dintre care cel mai important este teama de a nu fi discriminați ori hărțuiți în cadrul spațiului de detenție), preferă să nu își facă publică identitatea de gen. Creșterea poate fi explicată prin faptul că, cu toate limitările la care am făcut referire anterior, există o serie de politici care urmăresc/încurajează exprimarea identității de gen atât în interiorul, dar și în afara spațiului de deținere, fiind sancționate atitudinile transfoabe, discriminarea ori utilizarea unui limbaj al urii în raport cu persoanele *transgender*.

Acestea încep să beneficieze și de un suport din ce în ce mai constant din partea societății civile, existând o serie de organizații care militează pentru drepturile persoanelor *transgender*, care sunt implicate într-o manieră activă în formularea politicilor care vizează această categorie. Avem în vedere activitatea

⁸ <https://www.crimeandjustice.org.uk/resources/are-transgender-prison-wings-answer>

unor organizații precum Prison Reform Trust, Centre for Justice and Legal Studies, Gendered Intelligence etc.

O altă problemă, care a ridicat în spațiul public o serie de discuții, a fost aceea referitoare la accesul persoanelor încarcerate la serviciile sistemului de sănătate din Marea Britanie (NHS – National Health Service) în vederea realizării operației de schimbare a sexului. În principiu, în prezent NHS suportă cheltuielile aferente acestei operații, însă având în vedere cuantumul acestora (aproximativ 20.000 lire sterline), precum și capacitatea limitată a sistemului medical de a face față tuturor cererilor (de ordinul miilor), a dus la crearea unor liste de așteptare, uneori timpul de așteptare fiind de mai mult de doi ani. Necesitatea de a asigura operațiile de schimbare a sexului din fonduri publice a fost la rândul ei subiectul unor controverse în decursul timpului. Argumentul principal în defavoarea suportării acestor cheltuieli din fonduri publice avea să fie cel conform căruia persoanele *transgender* nu ar reprezenta o prioritate, alocarea fondurilor pentru acestea fiind făcută în detrimentul altor pacienți. Mai mult, această procedură se subsumează mai mult procedurilor medicale cosmetice, nefiind una medicală propriu-zisă. Cu toate acestea, așa cum s-a specificat (Go, 2018), problema nu trebuie să fie redusă doar la aspectul financiar. Pentru foarte multe persoane *transgender*, operația de schimbare a sexului este de o importanță vitală, mai ales dacă avem în vedere faptul că acestea se confruntă cu rate semnificativ mai înalte ale suicidului, unul dintre motive fiind și acela al disconfortului psihologic ridicat pe care îl resimt ca urmare a acestei incongruențe de gen. Trebuie să fie avut în vedere și faptul că excluderea acestor persoane de la un tratament medical le determină să apeleze la procedee medicale autoadministrate fără o supraveghere medicală, iar, în unele cazuri, chiar la forme de automutilare. Desigur, există și varianta accesării sistemului privat, prin suportarea de către persoanele *transgender* a cheltuielilor, însă având în vedere costurile ridicate ale intervenției, foarte puține persoane și le pot permite.

În cazul specific al deținuților *transgender*, situația este și mai complexă în condițiile în care, la nivelul opiniei publice, percepția cu privire la situația persoanelor condamnate nu concordă cu realitățile sistemului penitenciar. Studiile derulate în diferite jurisdicții (Barton-Bellessa & Hanser, 2011; Roberts, 2005) relevă mai degrabă faptul că publicul percepe condițiile de deținere ca fiind mult prea favorabile, drepturile și condițiile de deținere la care au dreptul persoanele condamnate fiind considerate ca fiind excesive în raport cu condiția acestora.

În acest context, nu este surprinzător faptul că o dezbatere cu privire la dreptul persoanelor *transgender* private de libertate de a beneficia de o operație de schimbare a sexului, finanțată din fonduri publice, este susceptibilă bineînțeles de a da naștere la o serie de dezbateri în spațiul public. Referitor la situația particulară a *transgender* din Anglia și Țara Galilor, reglementările, adoptate atât în 2011, cât și în anul 2016, fac referire la faptul că unitatea penitenciară trebuie să informeze NHS atunci când un deținut face o solicitare de a urma un tratament medical pentru disforie de gen, urmând ca NHS să desemneze o persoană de contact. Spre

deosebire de Anglia și Țara Galilor, reglementările sistemului penitenciar din Scoția fac referire expresă la dreptul deținuților de a beneficia de tratament hormonal, epilare definitivă sau operații de schimbare a sexului finanțate din fondurile publice ale NHS în condiții identice cu persoanele care nu sunt private de libertate, fără nicio discriminare.

Există o serie de persoane care au beneficiat de operații de schimbare a sexului pe durata executării pedepsei, iar primul caz de acest fel din Anglia și Țara Galilor a fost acela al lui Jane Anne Pilley (anterior John Pilley) care a beneficiat de intervenția medicală, ca urmare a unei decizii judecătorești⁹. John Pilley (care la acel moment executa o pedeapsă cu detențiune pe viață) urmase timp de șapte ani un tratament hormonal care condusese la dezvoltarea sânilor, solicitând administrației locului de deținere să-i aprobe efectuarea unei operații, lucru refuzat inițial. Ulterior, acesta s-a adresat unei instanțe, nemulțumit de decizia administrației, considerând că aceasta îl forțează la o stare de incertitudine, considerându-se la acel moment ca fiind „o parte bărbat și o parte femeie”. Instanța i-a aprobat solicitarea, fiind efectuată o intervenție chirurgicală de orhidectomie (ablația chirurgicală a testiculelor), costurile (aproximativ 11.000 lire sterline) fiind acoperite de către NHS. După efectuarea operației, Jane Anne Pilley a fost transferată la un penitenciar de femei pentru continuarea executării pedepsei. Ulterior, pe baza acestui precedent, și alți deținuți au solicitat și au beneficiat din partea sistemului penitenciar de intervenții medicale, finanțate din fonduri publice.

Uneori, solicitările acestora, cuantumul cheltuielilor necesare intervențiilor medicale pe care le solicită sunt contrapuse cu experiențele victimelor, expunerea suspiciunilor acestora cu privire la realismul susținerii persoanelor *transgender*. Este de remarcat și existența unui *website*¹⁰ dedicat exclusiv infracțiunilor legate de persoanele *transgender*.

Dincolo de reglementările sistemului penitenciar, standardele și procedurile pe care acesta a încercat și încearcă să le implementeze pentru adecvarea practicilor sale instituționale la provocarea pe care o reprezintă persoanele *transgender*, apreciem că este important să surprindem și modul în care acestea experimentează realitățile mediului penitenciar.

Narațiunea persoanelor *transgender* deținute este una a suferinței, a faptului că în multe situații penitenciarele eșuează în demersul de a le oferi un mediu sigur, în care să fie evitate agresiunile fizice, umilințele, agresorii fiind deopotrivă ceilalți deținuți, dar și personalul închisorii. De exemplu, Tara Hudson, o femeie *transgender* ce a fost plasată într-o închisoare de bărbați, având de executat o pedeapsă de 12 săptămâni, relatează că situațiile de abuz au apărut chiar de la momentul în care a fost plasată în închisoare, personalul râdea, fiind făcute o serie de remarci înjositoare la adresa ei. Ulterior, problemele au continuat în spațiul de

⁹ <https://www.independent.co.uk/news/murderer-to-get-sex-swap-on-the-nhs-1079940.html>

¹⁰ <http://transcrimeuk.com/>

deținere, în numeroase rânduri ceilalți deținuți forțând-o să-și expună sânii¹¹. O imagine și mai completă este surprinsă în cartea *Transgender behind Prison Walls* (*Transgender în spatele zidurilor închisorii*), în care Sarah Jane Baker, o femeie *transgender*, își expune experiența pe care a avut-o în decursul celor 25 de ani pe care i-a executat în cadrul diferitelor penitenciare din Anglia și Țara Galilor (Baker, 2017). Este atât o carte de memorii, dar și un veritabil „ghid de supraviețuire” pentru ceilalți deținuți *transgender*. Pe durata executării pedepsei, a fost victima unor repetate violuri, agresiuni fizice (stropire cu apă fierbinte, tăieri cu lama), lovindu-se de inerția factorilor de decizie atunci când dorea să-și exercite drepturile, fiind blamată ca principala responsabilă pentru suferințele prin care a trecut atunci când a luat decizia să-și manifeste identitatea sexuală în cadrul spațiului de deținere.

Deși i s-a permis să poarte haine adecvate genului cu care se identifica, i-a fost respinsă solicitarea de a începe un tratament hormonal, ceea ce a determinat-o să recurgă la un gest extrem, respectiv acela de a-și tăia testiculele. De asemenea, surprinde faptul că există o discrepanță între politicile afirmate și realitățile din cadrul închisorii, premisa îmbunătățirii situației deținuților *transgender* fiind reprezentată de schimbarea mentalităților celor care trebuie să pună în practică aceste politici de susținere. A fost eliberată condiționat după ce anterior i se refuzaseră 12 solicitări, văzând decizia sa de eliberare mai degrabă ca o recunoaștere a incapacității managementului închisorii de a-i asigura protecția în fața riscurilor cu care se confrunta. Problemele au continuat și după momentul eliberării, în condițiile în care actele de identitate pe care le avea nu erau corespunzătoare genului afirmat.

De asemenea, în spațiul public apar relatări despre dificultățile cu care persoanele *transgender* se confruntă în penitenciare de fiecare dată când sunt publicate știri cu privire la sinuciderile/tentativele de suicid comise pe durata executării pedepsei.

4. CONCLUZII

Studiul de caz cu privire la situația deținuților *transgender*, pe care l-am efectuat cu privire la sistemul penitenciar din Anglia și Țara Galilor, relevă faptul că, în continuare, această categorie de persoane rămâne o provocare pentru sistemul penitenciar, care încă se află în căutarea unei soluții sustenabile pe termen lung.

Principala provocare derivă din faptul că, timp de aproape de două secole, modul de organizare al închisorilor raportat la criteriul de gen a fost unul binar. Mai mult decât atât, chiar integrarea femeilor în cadrul universului carceral a fost un proces dificil, multă vreme penitenciarul fiind văzut ca o instituție eminentă „masculină”.

¹¹ <https://www.independent.co.uk/voices/comment/paris-lee-placing-a-trans-woman-in-a-mens-prison-is-a-cruel-and-unusual-punishment-a6923831.html>

Faptul că după mai mult de un secol de la inițierea reformelor se discută despre adecvarea penitenciarelor la nevoile specifice ale deținuților este o dovadă în acest sens. Mișcarea pentru promovarea drepturilor deținuților *transgender* a supus sistemele penitenciare unui veritabil stres instituțional, în condițiile în care acestea sunt sisteme carcerale caracterizate printr-un nivel ridicat al inerției.

Supuse imperativului respectării drepturilor omului, evitării situațiilor de a fi acuzat de discriminare ori transfobie, sistemul penitenciar din Anglia și Țara Galilor a reacționat la nivel de politici destul de prompt, incluzând persoanele *transgender* în prioritățile de acțiune.

Cu toate acestea, punerea în practică a acestor politici a întâmpinat și întâmpină o serie de dificultăți care țin în principal de o serie de mentalități atât ale persoanelor condamnate, cât și ale personalului. În aceste condiții, în continuare acest sistem penitenciar se poate spune că se află în căutarea unui punct de echilibru.

De asemenea, un alt factor de presiune derivă din caracterul vulnerabil al acestei categorii de deținuți. Așa cum am precizat, faptul că problemele cu care aceștia se confruntă atât în comunitate, cât și pe durata executării pedepsei fac ca aceștia să prezinte un risc de sinucidere/autovătămare ridicat. Ameliorarea acestuia presupune nu de puține ori parcurgerea unor proceduri instituționale ori intervenții medicale care transformă timpul și alocarea de resurse în veritabili factori de presiune.

Nu trebuie uitată nici mass-media care, de multe ori, dintr-o neînțelegere adecvată a problemelor cărora trebuie să le facă față administrațiile penitenciare, exploatează eșecurile acestor instituții. Nu în ultimul rând, așa cum am arătat, există și o presiune care vine din partea societății civile care, de cele mai multe ori, apreciază că reformele inițiate nu sunt de natură a rezolva esența problemelor cu care se confruntă deținuții *transgender*, fiind mai degrabă soluții pe termen scurt.

Primit în redacție la: 21.01.2020

BIBLIOGRAFIE

1. ABES, E. S., *Critical Perspectives on Student Development Theory*, New Directions for Student Services, 154, Wiley, 2016.
2. APA., *Guidelines for psychological practice with transgender and gender nonconforming people*, American Psychologist, 70, 9, 2015, p. 832–864.
3. BAKER, S. J., *Transgender Behind Prison Walls*, Waterside Press, 2017.
4. BANKS, C., *Women in prison: A reference handbook*, ABC-CLIO, 2003.
5. BARTON-BELLESEA, S. M., & HANSER, R. D., *Community-Based Corrections: A Text/Reader*, SAGE Publications, 2011.
6. COVINGTON, S. S., *Women in prison: Approaches in the treatment of our most invisible population*, Women & Therapy, 21, 1, 1998, p. 141–155.
7. CURRAN, D. J., & RENZETTI, C. M., *Theories of crime*, Allyn and Bacon Boston, 1994.
8. FOUCAULT, M., *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*, Knopf Doubleday Publishing Group, 2012.

9. GIULIANO, P., *The role of women in society: from preindustrial to modern times*, CESifo Economic Studies, **61**, 1, 2015, p. 33–52.
10. GLENN, E. N., *The social construction and institutionalization of gender and race*, Revisioning gender, 1999, p. 3–43.
11. GO, J. J., *Should Gender Reassignment Surgery be Publicly Funded?*, Journal of bioethical inquiry, **15**, 4, 2018, p. 527–534.
12. GREENFELD, L. A., & MINOR-HARPER, S., *Women in prison: US Department of Justice*, Office of Justice Programs, Bureau of Justice, 1991.
13. GROSSMAN, A. H., PARK, J. Y., & RUSSELL, S. T., *Transgender youth and suicidal behaviors: Applying the interpersonal psychological theory of suicide*, Journal of gay & lesbian mental health, **20**, 4, 2016, p. 329–349.
14. HAAS, A. P., ELIASON, M., MAYS, V. M., MATHY, R. M., COCHRAN, S. D., D'AUGELLI, A. R., . . . ROSARIO, M., *Suicide and suicide risk in lesbian, gay, bisexual, and transgender populations, Review and recommendations*, Journal of homosexuality, **58**, 1, 2010, p. 10–51.
15. HANAWALT, B. A., *Women and work in preindustrial Europe*, Indiana University Press Bloomington, **367**, 1986.
16. INCOGNITO, R., *Bodycage: A Transgender Autobiography*, Chipmunkapublishing, 2008.
17. KRISBERG, B., MARCHIONNA, S., & BAIRD, C., *Continuing the Struggle for Justice: 100 Years of the National Council on Crime and Delinquency*, SAGE Publications, 2007.
18. LIMSIRA, P., *The United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-Custodial Measures for Women Offenders (Bangkok Rules)*, JE Asia & Int'l L., 4, 2011, p. 241.
19. LORBER, J., & FARRELL, S. A., *The social construction of gender*, Sage Newbury Park, CA, 1991.
20. MCQUAIDE, S., & EHRENREICH, J. H., *Women in prison: Approaches to understanding the lives of a forgotten population*, Affilia, **13**, 2, 1998, p. 233–246.
21. MORRIS, N., & ROTHMAN, D. J., *The Oxford history of the prison: The practice of punishment in Western society*, Oxford University Press, 1995.
22. RAFTER, N. H., *Gender and Justice*, In The American Prison Springer, 1989, p. 89–109.
23. ROBERTS, J. V., *Understanding Public Attitudes to Criminal Justice*, Open University Press, 2005.
24. SEBA, J., *Feeling Wrong in Your Own Body: Understanding what it Means to be Transgender*, Mason Crest Pub, 2011.
25. WEST, C., & ZIMMERMAN, D. H., *Doing gender*, Gender & society, **1**, 2, 1987, p. 125–151.

REZUMAT

Pe fondul creșterii vizibilității și proliferării politicilor de incluziune, din ce în ce mai multe persoane *transgender* au început să-și asume în mod deschis noua identitate, solicitând și având dreptul de a fi tratate, inclusiv în cadrul sistemului penitenciar, într-un mod în care să le fie respectate drepturile și demnitatea umană. Având în vedere mișcarea de emancipare a persoanelor *transgender*, sistemele penitenciare, organizate în mod tradițional printr-o segregare binară a deținuților (bărbați–femei) bazată pe sexul atribuit la naștere, trec sau urmează să treacă printr-o veritabilă reformă a politicilor și practicilor corecționale pentru a se putea adapta specificului acestor deținuți. În cadrul prezentului articol vom încerca o clarificare a principalelor concepte necesare pentru a elabora politici potrivite noilor evoluții privind persoanele *transgender* și vom prezenta principalele momente care au marcat evoluția deținuților *transgender* din Anglia și Țara Galilor, ca studiu de caz. Pentru coerența studiului de caz, demersul nostru a avut în vedere revizuirea principalelor documente care reglementează situația persoanelor *transgender* în penitenciarele din aceste țări, trecerea în revistă a politicilor adoptate în vederea diminuării riscurilor pe care le pot avea persoanele în discuție în timpul executării pedepsei și a celor referitoare la exprimarea identității de gen în cadrul spațiului de deținere. De asemenea, sunt analizate modalități de bune practici în vederea sprijinirii persoanelor care doresc să facă tranziția la genul căruia consideră că îi aparțin.